

En evig kamp om sjeler.

500 år etter reformasjonen blir Latin-Amerikas urbefolkning fremdeles utsatt for konsekvensene av ideologiske stridigheter de aldri har tatt del i.

Indianernes tradisjoner, språk og identitet blir også i dag motarbeidet av misjonærer som er mer interessert i deres frelse enn deres overlevelse.

FREDRIK GIERTSEN
Litteraturviter og skribent

Kristnet på nytt. I Matteusevangeliet 28, 16–20 står det at Jesus trådte frem og talte disse ord til sine disipler: «Jeg har fått all makt i himmelen og på Jorden. Gå derfor og gjør alle folkeslag til disipler: Døp dem til Faderens og Sønnens og Den hellige ånds navn, og lær dem å holde alt det jeg har befalt dere. Og se, jeg er med dere alle dager inntil verdens ende.»

Og disiplene tok Jesus på ordet. Paulus, som dro på tre lange misjonsreiser, befattet seg mest med å omvende jøder, mens Peter først og fremst henvendte seg til hedningene. Senere gjorde den romerske keiser Konstantin den store, som regjerte i årene 306–337, kristendommen til statsreligion, før de store oppdagelsene åpnet nye misjonsmarker fra sent på 1400-tallet.

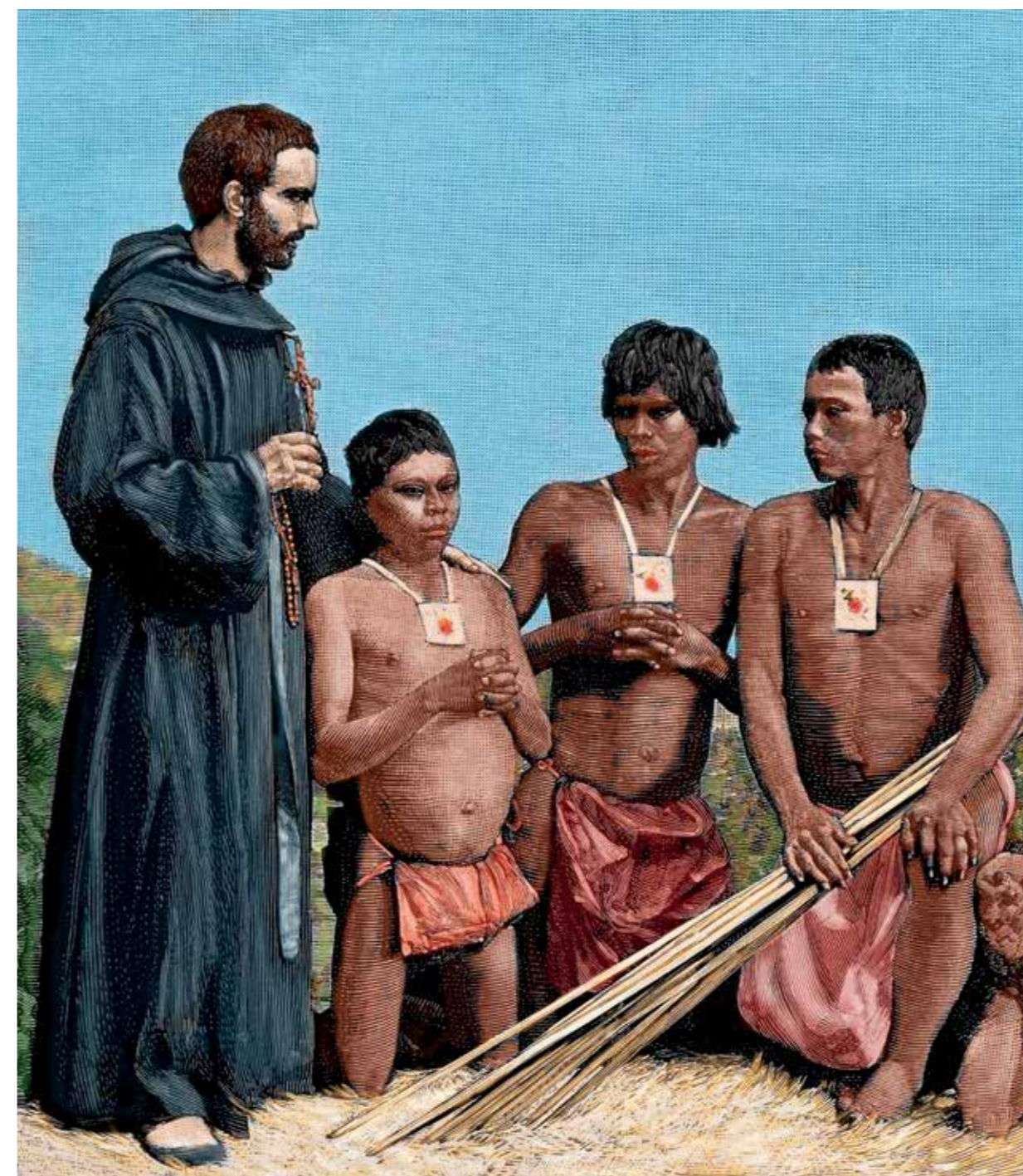
Jesuitordenen, grunnlagt som katolsk misjonsorden i 1534, skulle spille en sentral rolle i koloniseringen av Latin-Amerika. Men de senere årtier har dette kontinentet også vært gjenstand for en protestantisk evangelisering fra nord, slik at de altså blir forsøkt kristnet på nytt.

Moral og makt. I løpet av det første århundret etter Christofer Columbus' oppdagelse av Amerika i 1492 ble urbefolkningen mer enn halvert, fra et sted mellom 40 og 80 millioner til under 20 millioner, selv om dette først og fremst skyldtes sykdommer. De spanske conquistadorene som ankom Latin-Amerika hadde tre mål for øye: Å finne noen å handle med, skaffe tilgang til verdifulle råvarer (særlig gull) – og omvende indianerne til katolisismen.

«Frierferd» over havet Jesuittmunker om bord i et skip på vei til Den nye verdenen. Maleri av ukjent 1700-talls-kunstner fra Colombia. Foto: DEAGOSTINI/GETTY IMAGES

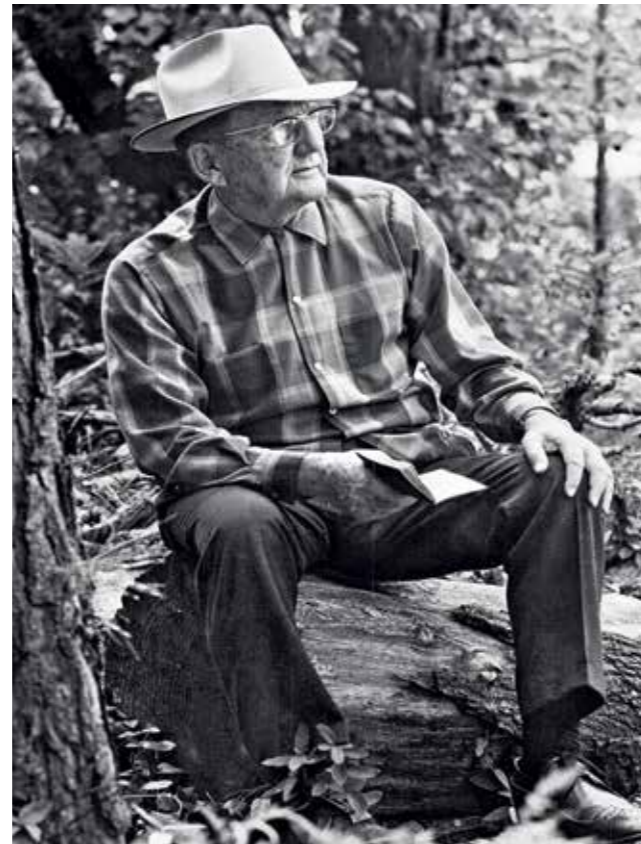
De spanske conquistadorene som ankom Latin-Amerika, hadde tre mål for øye: Å finne noen å handle med, skaffe tilgang til verdifulle råvarer (særlig gull) – og omvende indianerne til katolisismen.

Påtvunget frelse En lekmunk fra augustinerordenen er i denne graveringen fra 1887 i ferd med å omvende medlemmer av Guahibo-stammen i det østlige Colombia.

Foto: HAS/UIIG VIA GETTY IMAGES

En evig kamp om sjeler.

Oppsøkte indianerne i skogen Misjonærer i Sør-Amerika rundt 1890. Foto: ROGER VIOLLET/GETTY IMAGES

Sprede Bibelens ord William Cameron Townsend (1896–1982) var en amerikansk misjonær og lingvist som grunnla Summer Institute of Linguistics (i dag: SIL International), en organisasjon som har viet seg til oversettelser av Bibelen til minoritetsspråk.

Livsbejaende provokasjon I Brasil har mange ordførere med tilknytning til pinsebevegelsen prøvd å legge bånd på den utagerende karnevalsfeiringen, som forbindes med promiskuitet og overtro importert fra Afrika. Her fra karnevalet i Rio 28. februar 2017.

Foto: YASUYOSHI CHIBA, AFP/NTB SCANPIX

Misjonærene benyttet seg av den psykologiske krisen indianerne befant seg i etter erobringen, og kunne lokke med mat og arbeid, men betakk seg ikke for å bruke tvang.

Kirken tilbød det moralsk-juridiske rammeverket både for slaveriet og den militære maktbruken.

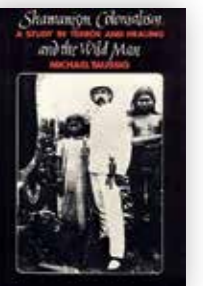
De innfødtes løse samfunnsstruktur åpnet imidlertid ikke for handel i stor stil, og spanjolene innførte derfor et formyndersystem de kalte *encomienda*, som innebar hardt pliktarbeid og indoktrinering av den kristne tro. Dette var ikke slaveri, og heller ikke føydalisme, men – som dominikanerpresten Bartolomé de las Casas (1484–1566) avslørte – det medførte utvilsomt grov utnyttelse av indianerne.

Systemet varte ikke lenge, med det la et fundament for den behandlingen indianerne skulle bli utsatt for de kommende århundrer.

Fortsatt dukker det fra tid til annen opp rapporter om «nyoppdagede» stammer av innfødte, gjerne i Amazonas, og det er vanskelig å tenke annet enn at møtet med verden utenfor uvegerlig vil føre til at de mister sitt leveste, språk og sine territorier. Sivilisasjonen – vår sivilisasjon – er for sterk og påtrengende.

Slik har det vært lenge, men i globaliseringens tid er det i det minste blitt mer vanlig å stille spørsmål ved dette, noe som ble tydeliggjort av alle de kritiske røstene som hevet seg i forbindelse med 500-årsjubileet for Columbus' maritime bedrift. De uheldige konsekvensene av slike «skjeve» kulturmøter blir diskutert, selv om blant annet hendelsene i forbindelse med oljerørledningen i Dakota viser at praksis ikke nødvendigvis er forandret. En misjonær vil se på det som sin plikt å omvende de gudløse, men innslaget av tvang er tungt til stede – spesielt i ly av kolonialismens felttog, da jakten på gull og jakten på sjeler viste seg å være tett forbundet.

Erobringens kultur. I sin bok «Shamanism, Colonialism, and the Wild Man» fra 1987 beskriver den australske antropologen Michael Taussig koloniseringen av et område kalt Putumayo øverst i Amazonas-jungelen. Den foregikk i to omganger: Først ble regionen invadert av spanske conquistadorer i 1542 og drevet som en katolsk misjonsstasjon frem til den ble forlatt i 1767, og deretter igjen på 1860-tallet, denne gang av britiske handelsmenn som følge av sterk prisvekst på to råvarer – gummi og kinin – på verdensmarkedet.

Begge disse kulturmøtene ble preget av en nesten ufattelig voldsutøvelse: Indianere ble tvunget inn i gjeldsslaveri og i utstrakt grad utsatt for tortur, voldtekt eller drap. Misjonærene benyttet seg av den psykologiske krisen indianerne befant seg i etter erobringen, og kunne lokke med mat og arbeid, men betakk seg ikke for å bruke tvang. Samtidig sørget de for å spre sterkt overdrevne historier om kannibalisme for å legitimere formyndersystemet.

Kristendommen var helt sentral i det Taussig kaller «erobringens kultur» i Latin-Amerika, fordi kirken tilbød det moralsk-juridiske rammeverket både for slaveriet og den militære maktbruken, og distinksjonen mellom kristen og hedning var en forutsetning for rettferdigjørelsen av overgrep utført av både de spanske og de britiske erobrere.

Men Taussig beskriver også hvordan koloniseringens logikk ikke bare virker én vei: Det er ikke bare indianerkvinnen som tar sitt syke barn til misjonsstasjonens lege, for hvis uhellet er ute, søker også kolonistene hjelp hos sjamanen. På denne måten oppstår et felles «mytologisk rom» der de to påvirker hverandre, og sjamanen kan i sitt virke dra nytte av kolonistenes projisering av primitiv mystikk og villskap.

Kristendommens monolittiske selvbilde er med andre ord ikke i stand til fullstendig å inkorporere indianernes tro, og i stedet oppstår et slags speilkammer der man reagerer på hverandres refleksjoner.

Kuttet støtten Høsten 2016 ble den fremstående pinsevennen Marcelo Crivella valgt til ordfører i Rio de Janeiro. Han har tidligere gjort seg bemerket ved å boikotte byens karneval, og i år halverte han den offentlige støtten til de ledende sambaskolene som deltar. Brasil har verdens største katolske befolkning, men de protestantiske sektene er i vekst, og samlet utgjør de nå over 20 prosent.

Foto: AP/NTB SCANPIX

Indoktrinering Klassebilde fra en misjonsskole i Perus hovedstad Lima. Kvinnene, med nesten identiske klær og frisyre, har alvorlige ansikter og armene i kors, mens munken til høyre holder øye med dem. Udatert fotografi. Foto: GEORGE RINHART/CORBIS VIA GETTY IMAGES

En evig kamp om sjeler.

Fremdeles settes det inn store ressurser på oversettelser av Bibelen til urbefolkningens ulike språk, ikke minst for distribusjon på internett.

» **Lingvister i forkledning.** Men indianernes kultur har over tid utvilsomt vært i tilbakegang. I boken «**The Missionaries**» fra 1988 skriver den engelske reiseskildreren Norman Lewis om misjonærer i Brasil som samarbeidet med regimet på 1950-tallet for å få utryddet alle indianske seremonier og danser, med tilhørende instrumenter, klær og utsmykninger og tradisjonelle medisiner.

Målet var å undergrave indianernes kultur og samfunnsstruktur, noe det ved besøk i regionen i dag ikke er vanskelig å se følgene av. Lewis forklarer hvordan de oppnådde jurisdiksjon over enkelte områder i det indre Bolivia. Andre land, som Colombia og Venezuela, har forsøkt å kaste ut misjonærene, med blandet hell.

Fremgangsmåtene bekreftes i en ny bok av den norske akademikeren Lars Kirkhusmo Pharo, som er tilknyttet *Harvard University*. I «**Concepts of Conversion**» viser Pharo hvordan språk brukes som et maktmiddel i forbindelse med omvendelse. Han beskriver hvordan hele kulturer – med deres ideer, ritualer, symboler og tradisjoner – forandres fullstendig gjennom introduksjon av nye ord og begreper eller ved å tillegge ny mening til de gamle.

Produksjon av store mengder grammatikker, ordbøker og oversatte kristne tekster – som prekener, bekjennelser og katekismer – har foregått sammenhengende fra 1500-tallet, og fremdeles settes det inn store ressurser på oversettelser av Bibelen (særlig Det nye testamentet) til urbefolkningens ulike språk, ikke minst for distribusjon på internett.

Det er først og fremst to protestantiske organisasjoner fra USA – misjonæringsvisten i SIL International og Ethnos360 – som driver med dette nå. Med flere tusen glødende misjonærer hver, arbeider de ifølge Pharo for at lokalsamfunn skal tilegne seg nordamerikansk evangelisk kristendom med vekt på individualisme og kapitalistisk markedsøkonomi.

Dette innebærer i så fall en graverende mangel på respekt for indianernes egen kultur, noe man hadde håpet tilhørte en annen tid.

LITTERATUR

Michael Taussig: «**Shamanism, Colonialism, and the Wild Man – A Study in Terror and Healing**» (University of Chicago Press, Chicago 1987).

Norman Lewis: «**The Missionaries – God Against the Indians**» (Picador, London 1988).

Lars Kirkhusmo Pharo: «**Concepts of Conversion – The Politics of Missionary Scriptural Translations**» (Walter de Gruyter, Berlin 2017).